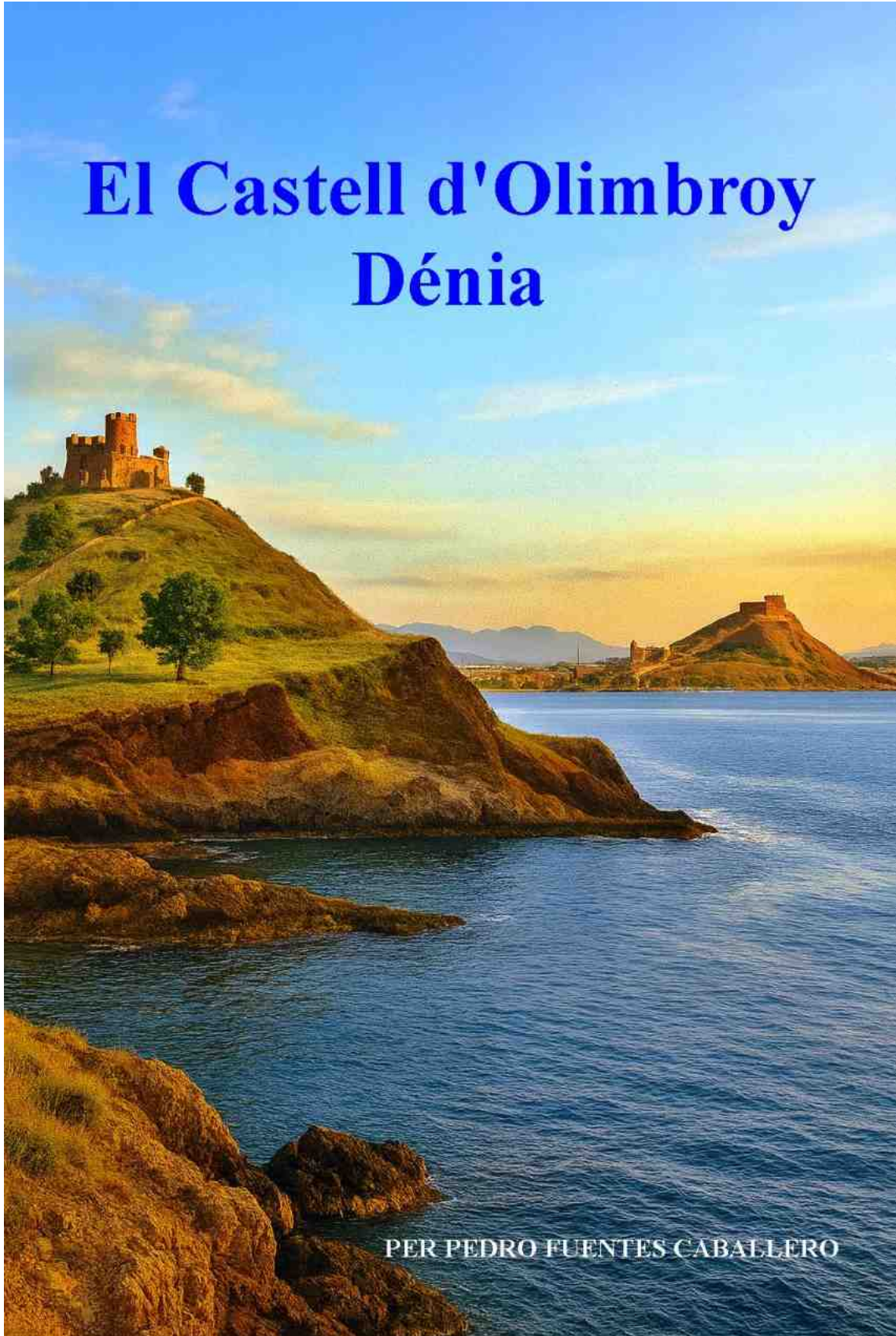

ROC CHABÀS

El Castell d'Olimbroy Dénia

PER PEDRO FUENTES CABALLERO

El Castell d'Olimbroy, la memòria amagada d'una Dénia migeval

Hi ha llocs que no existixen i, no obstant, segueixen habitant-nos. El Castell d'Olimbroy pertany a eixa categoria de silencis persistents que desafien la cronologia. No queda pedra, ni torre, ni llenç de muralla que nos parle de la seua forma, pero el seu nom sura com un eco en els archius, en les paraules dels vells erudits i en la toponímia que resistix als sigles. Olimbroy és, potser, l'ombra més intrigant de la Dénia migeval.

En una ciutat acostumada a mirar cap a la mar, este castell oblidat invita a tornar la vista cap a la terra, cap als camins interiors que varen unir la costa en les serres de l'interior alacantí. En ells es va gestar l'història d'una frontera difusa entre l'Islam i la Corona d'Aragó, entre l'esplendor de la taifa de Daniya i la reorganisció feudal del territori despuix de la conquesta cristiana. Allí, en algun punt entre lo visible i lo perdut, es va alçar Olimbroy: una fortalea menor, tal volta una alqueria fortificada, que va formar part del complex sistema defensiu que assegurava el control del llitoral i les seues valls.

La seua absència documental ha fet d'ell un enigma. No hi ha privilegis reals, ni cartes pobles, ni registres notariais que ho mencionen de manera explícita. I no obstant, l'absència no equival a l'oblit. Els noms antics, les referències disperses en els treballs de Roc Chabàs, Palau, Oliver Sanz o en els articles de "*El Archivo*", insinuen que el Castell d'Olimbroy va ser alguna cosa més que un accident toponímic. Va ser una peça, potser efímera, pero real dins de la ret de poder i vigilància que va caracterisar a la Dénia del sigle XIII.

Este dossier naix precisament d'eixa intuïció: la necessitat de rescatar lo invisible, de reconstruir una història des dels màrgens del document. Cada mapa antic, cada nota marginal, cada coincidència llingüística pot convertir-se en una pedra virtual d'eixe castell desaparegut. Perque l'història no només s'escriu en lo que es conserva, sino també en lo que es busca i no es troba.

Reivindicar Olimbroy és, per tant, un acte de justícia en la pròpia Dénia. Significa reconéixer que el seu passat és més ampli que els límits del castell que hui domina la ciutat. És acceptar que va haver atres fortalees, atres mirades, atres noms que varen formar part de la seua identitat migeval. I és, sobretot, una invitació a seguir explorant, a no conformar-se en els buits, a entendre que l'història local també té dret a ser misteri.

En un temps en que la memòria es medix en registres i fotografies, el Castell d'Olimbroy nos recorda que l'història pot sobreviure sense ruïnes. N'hi ha prou en que algú, des de la curiositat i el respecte per la veritat, decidixca tornar a nomenar-ho.

Pedro Fuentes Caballero

Acadèmic de la Real Acadèmia de Cultura Valenciana corresponent per
Dénia

Introducció general

1.1. Objectiu del dossier

El present dossier té com a finalitat rescatar la memòria històrica i material del desaparegut Castell d'Olimbroy, una fortificació que, segons diverses fonts indirectes, va existir en les immediacions de l'actual ciutat de Dénia. Encara que hui no es conserva cap rastre físic visible d'aquell castell, les seues possibles restes, mencions documentals disperses i coincidències toponímiques obrim una via d'investigació apassionant per a la història local i per a la comprensió del teixit defensiu del litoral valencià en època migeval i moderna.

El Castell d'Olimbroy representa, en este context, un símbol del patrimoni oblidat: d'aquells llocs que, sense deixar grans vestigis arquitectònics, romaner en la memòria escrita, en la tradició oral o en les anotacions erudites d'autors com Roc Chabàs, César Palau, Vicent Oliver Sanz, les enciclopèdies clàssiques com l'Espasa-Calpe, o publicacions històriques com "El Archivo".

L'objectiu no és únicament localitzar un punt exacte o confirmar la seua existència física, sino reconstruir el context històric i simbòlic en qué aquell nom, "Olimbroy", tingué sentit, i comprendre quina funció complia dins de l'estructura defensiva i administrativa del marquesat de Dénia.

1.2. El problema d'una memòria dispersa

Un dels majors reptes d'este treball és la inexistència de documents directes que descriguen en precisió el Castell d'Olimbroy. No posseïm plans, cròniques específiques ni relats arqueològics que el confirmen materialment.

Tan mateix, existent nombroses referències creuades, sovint indirectes, que apunten a la seua presència o a la persistència del seu topònim en mapes antics, en documents notarials o en descripcions geogràfiques del segle XIX.

Este caràcter fragmentari obliga a una llabor meticulosa de comparació, verificació i interpretació crítica. Cada dada, cada menció, cada coincidència toponímica pot convertir-se en una peça d'un trencacaps major, que, a través de la contractació, permeta perfilar la possible ubicació, importància i cronologia del castell.

D'esta manera, el dossier s'inscriu dins d'un eixercici d'arqueologia documental i llingüística, que busca unir la erudició clàssica en els mètodos moderns d'anàlisi territorial i cartogràfica.

1.3. Dénia: un enclavament estratègic del Mediterràneu

Per a entendre la importància d'Olimbroy, cal situar Dénia en lo seu context històric. Des de l'antiguitat, Dénia —antiga Dianium romana i després capital taifa en època islàmica— ha segut un enclavament estratègic de primer orde en el Mediterràneu occidental.

El seu port natural, la seua posició entre el Cap de Sant Antoni i el Cap de la Nau, i la presència d'un territori interior ric i agrícola, la convertiren en un punt de control fonamental entre la Corona d'Aragó i el Regne de València.

En els sigles migevals, la seua funció militar i comercial s'enfortí per la necessitat de defendre la costa davant atacs pirates i incursions nort-africanes. Per això, la presència d'una xarxa de torres i castells complementaris —com el d'Olimbroy podria haver segut— respondria a una lògica de vigilància i protecció costera.

Ací, encara que el Castell de Dénia és el centre neuràlgic de la defensa urbana, és plausible que existiren altres fortificacions satèlits o punts avançats dedicats al control visual i al refugi rural, dins d'un sistema de comunicació militar més extens. Olimbroy, per tant, podria haver format part d'este conjunt, junt a torres com les de Gerro, Xàbia o la del Coll de Pous.

1.4. Metodologia i fonts

Davant la falta de restes materials, la investigació del present treball es basa en una metodologia comparativa i interdisciplinària, sustentada en quatre grans pilars:

Revisió de fonts primàries: s'ha consultat la documentació històrica conservada en obres de Roc Chabàs, César Palau, Vicent Oliver Sanz, ací com en entrades de l'Enciclopedia Espasa-Calpe i articles publicats en la revista "El Archivo", dirigida per estudiosos locals a finals del segle XIX i principis del XX. Estes fonts oferixen testimonis i conjectures que, tot i ser parcials, aporten informació valiosa sobre el topònim i la seua tradició.

Comparació toponímica: s'han estudiat els noms de partida, camins i accidents geogràfics pròxims a Dénia, especialment en la zona del Racons, la Xara i el pla de Pedreguer, a on apareixen variants del nom “Olimbroy”, “Olimbró” o “Olimbroyet”, que podrien correspondre a la mateixa arraül.

Anàlisi cartogràfica i documental: s'ha comparat la informació històrica en mapes antics, catastres i descripcions del segle XVIII i XIX per identificar possibles correlacions espacials.

Contrast en la tradició oral: finalment, s'han recollit testimonis i mencions populars que perpetuen el nom o el recort d'un “castell vell”, “torre d'Olimbroy” o “lloc fortificat”, especialment en zones rurals a on la memòria oral conserva rastres d'allò que la documentació no registra.

1.5. Importància del rescat patrimonial

Més en allà de la seua localisació exacta, l'estudi del Castell d'Olimbroy té un valor simbòlic i patrimonial profund. Rescatar la seua memòria és reivindicar una part del passat de Dénia que la modernitat i l'oblit han borrrat, pero que forma part d'un mosaic històric molt més ampli.

Cada castell desaparegut, cada topònim arcaic, cada menció antiga és una finestra a la nostra identitat colectiva. I en el cas d'Olimbroy, es tracta d'una finestra que encara pot obrir-se si s'aborda en rigor, passió i respecte per la història.

Dénia abans de la conquesta cristiana

2.1. El naixement d'un emirat independent: Muyahid al-Amirí

En els inicis del segle XI, després de la desintegració del Califat de Còrdova, eixiren en Al-Àndalus diverses taifes independents que buscaven mantindre el poder polític i econòmic dins d'un escenari de fragmentació. En este context, Dénia es va convertir en la capital d'un emirat sobirà baix el govern de Muyahid al-Amirí (al voltant de l'any 1010), un antic esclau d'origen amistós que aprofità el buit de poder per consolidar la seua autoritat sobre un ampli territori coster que comprenia les illes Balears, part de Múrcia i el sud de el Comtat de Barcelona.

Dénia, que durant el domini romà i bizantí havia segut coneguda com Dianium, renaix baix el domini musulmà com una ciutat portuària de gran importància estratègica. El seu port natural, protegit pel massiu del Mongó i obert cap a les rutes mediterrànies, es convertí en base naval de primer ordre per a les flotes andalusines.

Muyahid no sols consolidà la seua independència política, sino que impulsà una flota poderosa, dedicada tant al comerç com a la guerra marítima. Les fonts àrabs relaten les seues expedicions contra Sardenya i Còrsega, que demostraven la capacitat naval d'un estat petit però ambiciós. Dénia es va convertir, així, una potència marítima en miniatura, comparable en el seu temps a Gènova o Pisa en activitat portuària.

2.2. El port de Dénia i el seu auge comercial

Durant el regnat de Muyahid i del seu successor Alí Iqbal al-Dawla, Dénia vixqué una etapa de gran prosperitat econòmica.

El port servia d'enllaç entre el litoral valencià, les illes Balears i el nord d'Àfrica, i es convertí en centre d'intercanvi de mercaderies de tot tipus: cereals, oli, teixits, metalls, animals i productes agrícoles de l'interior.

Una de les seues principals riqueses fon la pansa, producte de la vinya local, que des d'aquella época s'exportava cap a Orient i el Magre. També destacava la fabricació de ceràmica, utensilis de ferro i coure, i el comerç de fusta i canyamel.

La ciutat estava protegida per una muralla sòlida que ascendia per el tossal a on hui s'alça el castell, i dins d'ella es trobaven mesquites, fondes, almagasens i cases de mercaders. La vida urbana era intensa, i Dénia rivalisava en Almeria i València en esplendor econòmic.

El sistema agrari que sostenia esta prosperitat es basava en una combinació d'enginy i disciplina. Les fonts descriuen una extensa xarxa de séquies, albellons i nòries, que aprofitaven l'aigua subterrànea i la dels barrancs del Mongó per al regadiu de vinyes, horts, magraners i oliveres. La nòria, accionada per animals o per força hidràulica, es convertí en símbol d'aquella civilització agrària refinada, capaç de transformar un territori sec en un jardí fèrtil.

La moneda pròpia, el dinar d'or de Dénia, circulava amb prestigi entre els mercats d'Al-Àndalus, i confirma l'existència d'un poder autònom i reconegut, capaç d'exercir sobirania econòmica i comercial.

2.3. L'arribada dels almoràvits: fi de l'independència (1092)

El poder de les taifes, basat sovint en la riquesa però també en la fragmentació, començà a decaure davant l'amenaça cristiana del nord i la creixent pressió dels regnes almoràvits del sud. En l'any 1092, el general Dàwud ben Aixa, en nom dels almoràvits, arribà a Dénia per a incorporar-la al seu domini.

Els almoràvits, procedents del desert del Sàhara, varen imposar una ortodòxia religiosa rigorosa i un control polític centralitzat des de Marrakech. El seu domini acabà en l'autonomia del vell emirat amic, però assegurà una relativa estabilitat política durant algunes dècades.

No obstant això, Dénia perdre part de la seua antiga esplendor marítima. Les rutes comercials passaren a estar més vigilades i orientades al Magre, i molts mercaders locals emigraren a altres ciutats com València o Almeria.

El port continuà actiu, però la ciutat viví un període de menor dinamisme, centrat més en la producció agrícola que en l'expansió marítima. Davant l'ascetisme almoràvit, la vida cultural i científica que havia brillat baix Muayhid s'apagà progressivament.

2.4. Transició als almohades: rebelions i anarquia

Cap a mitjan segle XII, l'arribada dels almohades, una nova potència procedent del nord d'Àfrica, marcà una etapa convulsa en Dénia i en tot Al-Àndalus.

Els almohades varen impondre un règim encara més teocràtic, basat en la doctrina unitarista d'Ibn Tumart, i es trobaren en una resistència forta de les antigues èlits almoràvits i de la població local, cansada de guerres i impostos.

Dénia es veig atrapada entre rebelions internes, saquejos i episodis d'anarquia. Diverses fonts apunten a que, en esta época, la ciutat perdré part de la seua població i algunes de les seues muralles quedaren malveses. Els mercats minvaren, la moneda local desaparegué, i els barcos de guerra que abans dominaven el Mediterràneu es convertiren en simples embarcacions comercials de supervivència.

No obstant això, la tradició agrícola resistí, i el sistema de regadiu continuà actiu, garantir un mínim de prosperitat en els horts de la Marina. L'activitat rural substituï l'esplendor urbana, i Dénia, antiga capital de taifa, es convertí en una ciutat secundària dins del món musulmà peninsular.

2.5. El darrer wali: Muhàmad ben Sabaye i la decadència final

Els últims anys del domini islàmic en Dénia estigueren marcats per la decadència i la fragmentació. Les fonts parlen del darrer wali o governador local, Muhàmad ben Sabaye, com una figura quasi simbòlica d'aquella fi d'època.

Segons la tradició, ben Sabaye governava una ciutat empobrida, envolta de rivalitats internes i sense la protecció efectiva d'un poder central. Els almoràvits havien desaparegut, els almohades es trobaven en declivitat, i els regnes cristians avançaven inexorablement cap al sur.

El seu govern, més que un regnat, fon una administració de la ruïna. Els cronistes el descriuen com un home sabi pero impotent davant la descomposició política i social del seu temps. Quan els eixèrcits de Jaume I avançaren cap al Regne de València, Dénia ya era una ciutat desgastada, pero encara viva, en la seua gent treballant els horts i mantenint viva una tradició de convivència i mestijages cultural.

2.6. Conclusió: herència d'un passat brillant

Abans de la conquesta cristiana, Dénia havia conegut dos sigles de esplendor i poder. De la mà de Muyaheed, fon capital d'una taifa marítima; baix els almoràvits, un centre agrícola disciplinat; i en temps almohades, un reflex d'allò que havia segut.

L'herència islàmica deixà una empremta profunda en el paisatge, en la toponímia i en la cultura local: la nòria, les séquies, els horts, la producció de pansa, i fins i tot el traçat de la ciutat actual són testimonis vius d'aquella época.

Quan Pere Eximeni d'En Carrós arribà a les muralles de Dénia en 1244, lo que trobà no era una ciutat enemiga, sino una herència de sigles de saber mediterrànea, que acabaria integrant-se en la nova realitat del Regne de València.

L'estratègia cristiana i el paper de Jaume I

3.1. El context de la reconquesta (1210-1245)

La primera mitat del segle XIII marcà un punt d'inflexió decisiu en la història peninsular. Després de la caiguda de les taifes i la descomposició del poder almohade, els regnes cristians aprofitaren l'ocasió per a expandir-se cap al sur.

Lo Regne d'Aragó i el Comtat de Barcelona, units baix la Corona d'Aragó, iniciaren una política d'expansió que, a més de tindre un component religiós, responia a clars interessos econòmics i estratègics.

En 1210, el rei Pere II d'Aragó ya havia llançat una incursió en terres valencianes —una mena de precedent de la futura conquesta—, prenent temporalment algunes fortalees com la de Peníscola. Aquella campanya, tot i ser llimitada, demostrà la vulnerabilitat dels territoris musulmans i la possibilitat d'una futura ocupació estable.

Quan Jaume I el Conquistador pujà al torn en 1213, el panorama era complex: el seu regne era jove, pero la seua ambició era enorme. Les seues gestes en Mallorca (1229) i València (1238) no foren improvisades, sino fruit d'una estratègia de projecció mediterrànea que buscava garantir a la Corona d'Aragó un domini marítim capaç de competir en les repúbliques italianes i en Castella.

El periodo 1210-1245 pot considerar-se com el cicle complet de la reconquesta del Regne de València. En poc més de tres dècades, Jaume I conseguí conquistar i integrar en la Corona d'Aragó un territori extens, ric i estratègic, que anava des de Morella fins a Dénia, passant pel Cap i Casal del Regne.

3.2. La conquesta de València (1238): el centre del nou regne

El punt culminant d'esta expansió fon la presa de la ciutat de València en 1238, després d'un sege llarg i metòdic. El relat del mateix rei, en el seu Llibre dels Fets, descriu aquell moment com un acte providencial i lliberador, en què lo monarca es presenta com a instrument de Deu per a restaurar la fe cristiana en terres que havien estat "pervertides pels moros".

Pero més en allà de la retòrica religiosa, la conquesta de València tingué un profund significat polític i econòmic. En ella, Jaume I conseguia un centre administratiu estable, una base agrícola rica i un port actiu sobre el Túria, des d'a on reorganitzar les futures operacions cap al sur.

El següent objectiu lògic era assegurar les comarques litorals del sur, entre elles la Safor i la Marina, zones que servien tant de frontera natural com de pont estratègic cap a les illes Balears i cap al sur d'Alacant.

3.3. Les campanyes militars en La Safor i Bairén (Gandia)

Entre 1239 i 1242, les forces de Jaume I es concentraren en les comarques de La Safor i la Vall de Gallinera, a on existien nombroses fortificacions musulmanes que oferiren resistència desigual.

Una de les batalles més significatives fon la de Bairén (prop de l'actual Gandia), en la qual les tropes cristianes, dirigides per l'infant Pere i pel bisbe de Sogorp, derrotaren els defensors musulmans i consolidaren lo domini sobre tota la zona costera.

Lo Castell de Bairén, situat en un punt elevat en vistes al mar, controlava el pas entre València i Dénia. La seua caiguda tingué una conseqüència directa: obrir lo camí cap al marquesat de Dénia. Des d'aquell moment, lo territori comprés entre el riu Serpis i el Mongó quedava esposat a l'avanç cristià.

Les fonts de l'època mostren com Jaume I actuava en dos fronts coordinats: per terra, consolidant el domini militar; i per mar, assegurant el control de la costa en l'ajuda de la flota que havia participat en la conquesta de Mallorca. Açò permeté un desplegament combinat d'eficàcia sorprenent, que assegurà la ràpida ocupació de pobles com Pego, Xàbia, Ondara i finalment Dénia.

3.4. El marquesat de Dénia com a front estratègic

El marquesat de Dénia era, en el segle XIII, una zona de gran importància estratègica per diverses raons. En primer lloc, representava l'última gran barrera musulmana abans d'Alacant; en segon lloc, contenia un port natural privilegiat; i finalment, es trobava situada davant de les illes Balears, recentment conquistades per Jaume I.

Per això, el rei considerava Dénia una peça clau dins del seu projecte de control marítim. La seua conquesta no sols significava ampliar el territori del nou Regne de València, sino també assegurar la connexió entre la península i les illes.

En les campanyes de 1243-1244, l'exèrcit de Jaume I avançà per la vall de Gallinera i el pla de Pedreguer, mentre per mar s'acostaven embarcacions procedents de Mallorca, en una operació que unia el poder naval i la força terrestre.

Els cronistes cristians descriuen la presa de Dénia com pacífica o pactada, a diferència d'atres ciutats a on la resistència fon més intensa. Açò podria indicar que part de la població local, cansada de guerres internes, optà per rendir-se a canvi de conservar terres o llibertats. Este detall serà fonamental més avant per entendre la coexistència inicial entre musulmans i cristians en la nova ciutat.

3.5. Dénia: port, defensa i projecció mediterrànea

Una vegada incorporada a la Corona, Dénia es convertí en un element clau de l'estratègia marítima de Jaume I. El rei era perfectament conscient de la seua ubicació privilegiada i del valor del seu port natural, obert cap a les illes Balears i cap a les rutes mediterrànees.

Tres raons principals explicaven el seu interés per la ciutat:

Defensa marítima del Regne de València: el litoral necessitava punts fortificats per a evitar incursions pirates o atacs de potències rivals. Dénia, en el seu castell sobre lo tossal i en possibles fortificacions auxiliars —com el supost Castell d'Olimbroy—, oferix una cobertura visual i militar

excelent de la costa central valenciana.

Port d'enllaç en les Balears: després de la conquesta de Mallorca (1229) i d'Eivissa (1235), Jaume I necessitava garantir un corredor marítim segur entre les illes i el continent. Dénia servia com a escala natural, en aigües fondes i abric suficient per a embarcacions de guerra i mercantils.

Projecció econòmica i comercial: el rei promogué el repoblament de la ciutat en colons aragonesos i mallorquins, que reorganisaren l'agricultura i el comerç. El port reprengué l'activitat d'exportació de productes agrícoles (pansa, oli, blat) i la ciutat es convertí en punt d'entrada i eixida de mercaderies entre la península i el Mediterràneu central.

Per tot açò, Dénia es va convertir una peça essencial dins de l'estructura del nou Regne de València, tant per la seua funció militar com pel seu paper comercial.

El mateix Jaume I mostrà un interès constant per assegurar la fortificació i administració del lloc, delegant-ne el govern en cavallers de confiança i establint-hi odres militars per a la defensa de la costa.

3.6. La integració definitiva (1244-1245)

En l'any 1244, Jaume I consolidà definitivament el domini sobre Dénia i el conjunt de la Marina. En eixe moment, lo rei ya havia establert una ret de castells i torres que permetien controlar tot el litoral fins a Calp.

El Castell de Dénia fon reparat i adaptat per a ús cristià, i en els voltants es documentaren fortificacions menors que podrien correspondre a punts de vigilància com lo d'Olimbroy.

Estos enclavaments, hui desapareguts o transformats, formaven part d'un sistema defensiu complex destinat a controlar el pas marítim i previndre incursions nort-africanes.

La conquesta culminà, així, en una nova organització política i militar, que transformà radicalment la vida de la ciutat. Dénia passava de ser una antiga capital musulmana a convertir-se en una plaça forta cristiana, fonamental per a la seguretat del litoral valencià i per a la projecció marítima de la Corona d'Aragó.

3.7. Conclusió: una estratègia de futur

L'actuació de Jaume I en Dénia no pot entendre's com un episodi local, sino com part d'una estratègia global de dominació mediterrànea. En la presa de Mallorca, València i Dénia, el rei conseguí unir tres punts neuràlgics que garantisquen lo control del comerç, la defensa del litoral i l'expansió cultural del seu regne.

Dénia, per la seua situació privilegiada i pel seu llegat islàmic, representà el pont natural entre el passat musulmà i el futur cristià del Regne de València. Allí es trobaven dos mons que, llunt d'anular-se, es fusionaren en una nova realitat històrica i identitària.

El Castell d'Olimbroy, si efectivament existí com a fortificació auxiliar, s'inscriu dins d'esta mateixa lògica: la de la defensa marítima i la vigilància territorial, essencials per a comprendre el paper estratègic de Dénia en el segle XIII.

Pere Eximeni d'En Carrós: el conquistador de Dénia

4.1. Un cavaller de confiança de Jaume I

Entre els hòmens que acompanyaren al rei Jaume I el Conquistador en les seues grans gestes militars, destaca la figura de Don Pere Eximeni d'En Carrós, també conegut en les cròniques com o simplement Carrós d'Albània.

Segons les fonts genealògiques, Pere Eximeni era fill del comte d'Albània, títol nobiliari que remet a les famílies aragoneses d'orige navarrés establides en el segle XII, i que serviren fidelment a la Corona d'Aragó en nombroses campanyes.

Ya en vida de Jaume I, Carrós era considerat un cavaller de la més alta confiança real, expert en art militar i home d'acció, capaç d'afrontar empreses arriscades en terres de frontera.

El seu nom apareix repetidament en documents de la Cancelleria Real, associat a les campanyes de Mallorca (1229), València (1238) i finalment Dénia (1244), a on eixercí un paper determinant com a cap de l'operació terrestre que culminaria en la rendició de la ciutat.

4.2. La campanya de 1244 i el sege de Dénia

Després de la consolidació cristiana en la Safor i la vall de Gallinera, Jaume I decidí avançar fins al cor de la Marina.

Dénia representava el últim reducte musulmà d'importància abans d'Alacant, i el seu domini era essencial per a garantir la seguretat de tot el litoral central valencià.

El rei confià la direcció del sege a Pere Eximeni Carrós, que reuní un contingent mixt de cavallers aragonesos, almogàvers i tropes locals procedents de la Plana i de Gandia. La campanya, segons relaten fonts tardanes com les Memòries de Chabàs i els fragments recollits per Palau, començà a principis de primavera de 1244, en l'establiment d'un campament al pla de la Xara, des d'a on es dominava visualment la ciutat i el port.

El sege fon breu pero intens. Dénia, en aquell moment governada pel wali Muhàmad ben Sabaye, no contava ya en la força d'atres temps. Les muralles resistiren alguns assalts inicials, pero la falta de provisions i la desorganització interna conduïren a una capitulació pactada.

El 11 de maig de 1244, segons les cròniques, Pere Eximeni Carrós entrà triumpfalment en Dénia, hissà l'estendard real de Jaume I sobre el castell i prengué possessió en nom de la Corona. Des d'aquell moment, la ciutat quedava incorporada al Regne de València i iniciava una nova etapa de la seua història.

4.3. La construcció del Castell d'Olimbroy

Un dels primers actes militars de Pere Eximeni Carrós, després de la conquesta, fon l'ordenança de construcció d'una fortificació avançada per a reforçar la defensa marítima i controlar el territori circumdant. Segons les fonts documentals i toponímiques posteriors, esta fortificació seria coneguda com el Castell d'Olimbroy, nom que derivaria provablement d'una antiga partida o alqueria musulmana denominada Lambroy o Olimbró.

L'objectiu del nou castell era doble:

Funció militar: servir de punt de vigilància i defensa del litoral davant possibles incursions musulmanes des del nord d'Àfrica o dels rebels que encara operaven en les muntanyes del sur.

Funció de control territorial: establir un enclavament cristià de referència entre Dénia i Xàbia, que garantir la seguretat de les noves poblacions repoblades i dels camins que connectaven la costa en l'interior (Pedreguer, la Xara, Ondara).

El Castell d'Olimbroy, per tant, no hauria segut una gran fortalesa urbana com la de Dénia, sino una torre-castell de vigilància, provablement emplaçada en una elevació moderada en bona visibilitat marítima.

4.4. Descripció arquitectònica segons les fonts

Les fonts descriuen el Castell d'Olimbroy com una construcció de planta quadrada, bastida en pedra calcàrea local i reforçada per torres angulars en els quatre costats principals. En el centre, hi hauria un patí interior en un aljup per a la recollida d'aigua de pluja, element indispensable per a l'autonomia de la guarnició.

Les parets, segons les hipòtesis de Roc Chabàs, podrien haver superat els dos metres de grossor, i desposarien de troneres o espilleres destinades al tir en arc o ballesta.

Algunes d'estes característiques concorden en atres torres frontereres del sigle XIII valencianes, com la del Coll de Pous o la Torre del Gerro, la qual cosa reforça la idea que Olimbroy formava part d'un sistema de fortificacions coordinades, dissenyat per a transmetre senyals visuals i avisos de perill entre punts elevats.

Encara que hui el castell ha desaparegut, fragments de mur i restes ceràmiques trobades en la zona de Sant Nicolau i en la partida de Lambroy podrien correspondre, segons alguns autors, a aquella antiga fortificació. Les referències arqueològiques són escasses, pero suficients per a justificar la hipòtesis.

4.5. La ubicació estimada: el mont de Sant Nicolau

Diverses investigacions locals, entre elles les de César Palau (1948) i Vicent Oliver Sanz (1962), apunten que el Castell d'Olimbroy se situaria en el mont de Sant Nicolau, una elevació de poca altura situada al nord-oest de Dénia, entre la Xara i el camí vell d'Ondara.

Des d'este punt, es domina perfectament la plana litoral, el port i les primeres ramals del Mongó, la qual es va convertix en un emplaçament ideal per a un

punt de vigilància. La partida de terra coneguda com Lambroy (o Olimbró en documents antics) reforça la relació toponímica en el castell, sugerit que el nom de la fortificació derivaria directament del lloc a on s'alçava.

L'emplaçament, a més, permetia una comunicació visual directa en el castell principal de Dénia i en atres torres costeres posteriors. Açò suggerix que Olimbroy pogué formar part d'un sistema de senyals de foc o fum, amprat per a alertar de perills marítics o incursions enemigues.

4.6. Pere Eximeni Carrós: el llegat d'un cavaller

Després de la conquesta, Pere Eximeni Carrós continuà al servici del rei Jaume I en diverses missions. Rebé terres i honors en la Marina i en la Plana, i el seu llinage s'enllaçà posteriorment en la família Carrós de Rebollet, molt influent en València durant els sigles XIV i XV.

El seu paper en la història de Dénia és fonamental: no sols com el conquistador de la ciutat, sino com el organizador del seu sistema defensiu i, molt probablement, com el impulsor de la construcció del Castell d'Olimbroy, símbol del nou orde cristià i de la vigilància permanent sobre la costa.

La figura de Carrós ha quedat mig oblidada en la memòria popular, eclipsada pel protagonisme de Jaume I, pero la seua obra és visible en les pedres i en els noms que encara interviuen en el territori. El topònim Olimbroy —en la seua variant Lambroy— és, de fet, un recort viu del primer periodo cristià de Dènia, i del cavaller que la prengué i la defensa per al Regne de València.

4.7. Conclusió

La figura de Pere Eximeni Carrós simbolisa l'esperit de la reconquesta valenciana: valentia, llealtat i visió estratègica. Baix la seua direcció, Dènia passà de ser un reducte musulmà en decadència a convertir-se en una ciutat cristiana en projecció marítima.

El Castell d'Olimbroy, naixcut d'aquella necessitat de control i vigilància, representa una de les primeres obres defensives del nou domini valencià, testimoni d'una época de transició entre dos mons.

Encara que el temps ha borrrat les seues pedres, el seu nom i la seua llegenda continuen presents en la història i en la geografia de la Marina, com a símbol del valor i de la memòria dels qui fundaren el Regne de València sobre la solidea d'aquelles primeres fortalees.

Toponímia i evolució del nom

5.1. Les variants documentades del topònim

El nom Olimbroy, centre d'este estudi, presenta una rica i complexa trayectòria llingüística al llarg dels sigles. Les fonts històriques i cartogràfiques han deixat constància d'almenys cinc formes documentades: Olimbroy, Orambroy, Orimbloy, Delambroy i Lambroy.

Totes elles corresponen, molt probablement, a adaptacions fonètiques i ortogràfiques d'un mateix topònim d'orige alt-migeval.

La variant més antiga coneguda —Olimbroy— apareix citada en documents del segle XIII i XIV relacionats en la repoblació de Dénia i en les possessions militars posteriors a la conquesta.

La forma Orambroy s'ha interpretat com una corruptela paleogràfica, fruit de l'escriptura manual de l'època, a on la “li” podia confondre's fàcilment en una “ra”. De la mateixa manera, Orimbloy podria correspondre a una deformació de pronunciació o a una llectura errònea en còpies tardanes.

A partir del segle XVII apareixen les formes Delambroy i Lambroy, ja plenament fixades en documents parroquials i notarians.

Açò fa pensar que el prefix “O” inicial, possiblement d'orige àrap (Ulam, Olim, etc.), acabà desapareixent per assimilació al parlar local, deixant com a forma viva Lambroy, que es mantindrà viva fins ben entrat el segle XIX.

Esta evolució és paral·lela a la d'altres topònims valencians d'orige musulmà o mixt, com Alfàs / Fàs, Albalat / Balat, Almunia / Munia, etc., a on la pèrdua del prefix o de l'artícul inicial és conseqüència natural de la cristianisació del territori i de la simplificació llingüística de l'època.

5.2. Relació en Sant Nicolau i la cristianisació del lloc

Una de les dades més curioses que aporta la documentació és la associació del nom Lambroy en el mont o partida de Sant Nicolau. Des de finals del segle XIV, en diversos llibres parroquials i inventaris de terres de Dénia, es menciona una “Capella de Sant Nicolau de Lambroy” o “Terres del camí de Sant Nicolau, prop de Lambroy”.

Això permet establir una connexió clara entre el topònim primitiu d'orige islàmic (Olimbroy) i la cristianisació posterior del parage mitjançant la dedicació a Sant Nicolau, patró de mariners i viagers. El fet que este sant fora triat per a donar nom al mont i a una possible ermita pròxima reforça la hipòtesis que el lloc —estratègic i visible des del mar— mantingué una funció simbòlica de protecció marítima.

És molt probable que, després de la conquesta cristiana, el vell castell o torre d'Olimbroy fóra beneït o reconvertit en lloc sagrat baix el patronage de Sant Nicolau, com era costum en moltes fortificacions costeres que passaven a mans cristianes. Este procés d'assimilació religiosa ajudava a redefinir l'espai en clau espiritual, transformant la memòria musulmana en símbol cristià.

En el pas del temps, la fortificació desaparegué, però el nom del mont i de la partida agrícola conservaren la doble herència: la toponímia antiga (Lambroy) i el nom del sant patró (Sant Nicolau), que hui encara designa l'elevació on, segons la tradició, s'alçava la torre primitiva.

5.3. La pèrdua del topònim en l'ús popular

Durant els sigles XVIII i XIX, el nom Lambroy comença a desaparèixer progressivament de l'ús popular. Les causes són diverses: l'expansió agrícola que convertí les antigues partides en camps particulars, la substitució dels noms tradicionals per denominacions familiars (terres de tal o qual propietari), i l'absència d'una referència física visible —el castell ja estava en ruïnes o completament desaparegut.

No obstant això, el topònim persistix en la documentació administrativa i catastral. L'Enciclopedia Espasa-Calpe (principis del segle XX) encara fa esment d'una “partida de Lambroy” en els voltants de Dénia, i el mateix Roc Chabàs, en els seus Apuntes históricos sobre Denia (1893), escriu:

“En las inmediaciones del monte de San Nicolás, conocido antiguamente con el nombre de Lambroy, debió existir una fortificación avanzada, hoy totalmente desaparecida.”

Esta cita, junt amb la de César Palau en la seua Historia de Dénia y su castillo (1948), confirma que la memòria d'Olimbroy/Lambroy arribà viva fins a l'edat contemporània, encara que ja diluïda en la toponímia rural.

L'interés per estos noms antics renaix a mitjan segle XX, gràcies a l'estudi dels mapes antics i a la tasca d'investigadors locals que intentaren reconstruir la geografia històrica de la Marina.

5.4. Estudi de mapes antics i correlació en les partides actuals

Els mapes del segle XVIII i XIX, especialment els de Tomás López (1795) i els primers catastres borbònics, mostren la presència de topònims molt pròxims a Lambroy i San Nicolau, situats al nord-oest del núcleu urbà de Dénia, entre el camí vell d'Ondara i la Xara.

En el Mapa Catastral de Dénia de 1851, apareix ja marcada la “Partida del Monte de San Nicolás”, pero no el nom Lambroy, la qual cosa suggerix que la cristianisació nominal ja s’havia impost plenament en la cartografia oficial.

Tan mateix, en alguns documents agraris locals de la mateixa época, com llibres de tinença de terres o contractes d’arrendament, encara es troben referències a “Los huertos de Lambroy” o “Las eras del camino de Lambroy”, prova que el nom continuava viu en l’ús quotidià dels habitants majors, mentre la nova generació ja preferia el nom religiós.

En les partides rurals actuals, la zona continua dividida entre Sant Nicolau, la Xara i Jesús Pobre, conservant part de la seua estructura històrica. Encara hui, alguns majors de la zona recorden haver sentit parlar de “les terres de Lambroy” com a expressió antiga o arcaica.

5.5. Conclusió

L’evolució toponímica d’Olimbroy a Lambroy reflectix, en miniatura, el procés general de transformació històrica de Dénia: del món musulmà al cristià, del feudal al agrícola, i del recort monumental al patrimoni immaterial.

El nom, en les seues múltiples variants, no és sols una etiqueta geogràfica, sino un testimoni viu de la memòria històrica. Allí a on ja no queden pedres, queda la paraula; i en el cas d’Olimbroy, és precisament la persistència del nom el que permet rescatar un capítol fonamental de la història de la Marina.

El Castell d’Olimbroy, desaparegut físicament, sobreviu en la llengua, en els mapes i en els llibres dels qui, com Chabás, Palau o Oliver Sanz, compregueren que la història local es manté viva mentre no s’oblidi el nom dels seus llocs.

L'ermita de Sant Nicolau i el llegat espiritual

6.1. De castell a ermita: la conversió d'un espai militar en recint sagrat

Les cròniques posteriors a la conquesta cristiana descriuen un fenomen recurrent en moltes fortificacions valencianes: la transformació d'una part del recint militar en espai religiós. Açò responia a una doble necessitat: espiritualitzar el lloc i consolidar el domini cristià per mig el cult.

En el cas d'Olimbroy, tot indica que l'ala esquerra del castell o torre principal fon adaptada com a chicoteta ermita dedicada a Sant Nicolau, possiblement durant la segona mitat del segle XIII o inicis del XIV, en temps dels successors de Pere Eximeni Carrós.

Esta hipòtesis, sostinguda per autors com César Palau i Vicent Oliver Sanz, es basa en mencions indirectes trobades en llibres de capítuls parroquials i inventaris de terres del terme de Dénia.

Segons estos testimonis, l'antiga torre d'Olimbroy —ya sense funció militar activa— hauria segut beneïda i reconvertida per a ús devocionari, com a capella de camí o de camp, destinada als treballadors i viagers que transitaven entre Dénia i Ondara.

Este procés de cristianisació era comú en zones rurals de frontera: a on abans hi havia armes, es posava una creu; a on hi havia vigilància, s'establia oració.

El cult a Sant Nicolau, patró dels mariners, reforçava el caràcter protector del lloc: des del mont es dominava el mar, i l'ermita es convertia simbòlicament en sentinela espiritual de la costa.

6.2. La devoció a Sant Nicolau i el trasllat del cult a Lambroy

El cult a Sant Nicolau de Bari (bisbe del segle IV, protector dels navegants i dels chiquets) tingué una forta difusió en la Corona d'Aragó a partir del segle XIII. En els ports i riberes valencianes, la seua image era venerada com a guardià del mar i defensor dels barcos. No és casualitat, per tant, que el seu nom aparega lligat al mont de Lambroy, en vistes privilegiades sobre la baia de Dénia.

Les primeres referències documentals al “mont o capella de Sant Nicolau de Lambroy” daten del segle XV, lo que suggerix que el cult es mantingué actiu durant almenys dos sigles després de la conquesta. L'ermita hauria servit com a punt d'oració i benedicció per als mariners que eixien del port, i com a lloc de pas per a les processons rurals de la comarca.

En el pas del temps, i davant la despoblació progressiva del voltant, el cult es traslladà a la pròpia ciutat de Dénia, a on Sant Nicolau adquirí funció parroquial i urbana. L'ermita rural, per la seua banda, caigué en desús i ruïna, quedant reduïda a memòria i topònim.

El mateix Roc Chabàs, en els seus Apuntes històrics sobre Denia (1893), recull el recort d'aquella devoció desapareguda:

“A un tiro de piedra de la ciudad, en el monte de San Nicolás —antiguamente Lambroy—, se levantaba una pequeña ermita dedicada al santo obispo de Bari, de la cual ya no queda vestigio alguno, salvo el nombre que heredó el monte.”

A partir d'eixa menció, podem afirmar que, en temps de Chabàs, l'ermita ja havia desaparegut completament, pero encara subsistia en la memòria oral i en els mapes antics.

L'associació entre el mont, el castell i el sant es convertix així en una successió històrica de memòries: fortalea → ermita → topònim → recort.

6.3. Testimonis documentals i la desaparició del cult

Diversos inventaris parroquials dels sigles XVI i XVII mencionen encara obligacions o misses menors en honor a Sant Nicolau “del camí vell” o “de Lambroy”, lo que confirma que el cult tingué continuïtat almenys fins a la Contrareforma. No obstant, després del segle XVIII, no es torna a citar la capella com a existent, i és molt probable que en eixe moment ja estiguera totalment en ruïnes.

L'Inventario de Ermitas Desaparecidas de la Diócesis de Valencia (1879) cita “San Nicolás de Dénia (ruinas)”, sense especificar ubicació, la qual cosa ha sigut interpretada pels investigadors com una referència tardana a l'antiga capella d'Olimbroy.

En eixe sentit, Chabàs escriu en melancolia:

“Del culto sólo queda el recuerdo; del templo, el polvo. Y del santo, el nombre del monte.”

Esta frase resumix el destí d'aquell espai: un santuari desaparegut pero no oblidat, a on la fe i la història se superponen com capes d'un mateix paisatge espiritual.

6.4. Hipòtesis sobre restes arqueològiques i traces del terreny

Encara que no s'han realitzat excavacions arqueològiques sistemàtiques en la zona del mont de Sant Nicolau, diversos testimonis locals i observacions de camp descriuen l'existència d'irregularitats en el terreny, fragments de maçoneria i restes ceràmiques disperses.

Segons els estudis preliminars de Vicent Oliver Sanz (1962), en una terrassa natural del mont, prop del camí vell de la Xara, s'observen restes de pedra treballada i alineacions de base rectangular, que podrien correspondre als fonaments d'una edificació menuda, d'uns 8 per 6 metres, compatible en la planta d'una ermita rural.

També s'han localitzat fragments de teula àrap i restes de calç entre la vegetació, així com una depressió central que podria correspondre a l'antic aljup del castell o a un depòsit d'aigua de la capella.

Tot i que cap d'estes evidències és concloent, conformen un conjunt d'indicis coincidents en la hipòtesis de la continuïtat constructiva entre el castell i l'ermita.

La zona, hui coberta per cultius i vegetació baix, conserva encara una atmòsfera de silenci i antiguetat, com si el terreny mateix guardara memòria d'allò que desaparegué. El nom de Sant Nicolau continua viu, i cada pedra o fragment pot ser un testimoni mut d'aquella fusió entre fortalesa i fe.

6.5. Conclusió

L'antiga ermita de Sant Nicolau representa l'etapa final de la història d'Olimbroy: la metamorfosis d'una fortificació militar en símbol espiritual. En ella es reflectix la transició del poder a la pietat, del castell al temple, del guerrer al devot.

El recort del sant, del castell i del lloc persistix a través del nom del mont i de la partida. Potser les seues pedres ja no existixen, pero la seua brisa històrica i religiosa continua formant part del paisatge i de l'ànima de Dénia.

Com escrigué Chabàs, "Dénia és un llibre de pedra, i cada pàgina es troba escrita en el seu terreny".

L'ermita de Sant Nicolau és, sens dubte, una d'eixes pàgines oblidades que mereixen ser tornades a llegir.

El Ribat o monasteri musulmà de Delambroy

7.1. El testimoni del manuscrit de l'Escorial

En els seus Apuntes històrics sobre Denia (1893), Roc Chabàs fa una de les mencions més misterioses i fascinants de tota la seua obra: l'existència, segons un manuscrit àrap conservat en l'Escorial, d'un antic ribat o monasteri musulmà situat en un lloc nomenat Delambroy, pròxim a Dénia.

El passage, que Chabàs tradueix parcialment, diu:

“En los alrededores de Denia existía en tiempos del emirato un ribat o convento de los faquires, donde el noble Abulmotarrif de Elvira se retiró a hacer vida ascética.”

Esta breu cita, aparentment anecdòtica, obri una hipòtesis històrica de gran importància: que abans del castell cristià i fins i tot abans de la decadència almohade, el lloc de Delambroy ja tinguera una funció religiosa i defensiva dins de l'univers islàmic.

La menció del manuscrit —que Chabàs atribuï a una còpia del segle XIII procedent de la biblioteca del *Ágelus Hispaniae*— situa el ribat en la mateixa zona geogràfica que després ocuparien la fortificació d'Olimbroy i, més tart, l'ermita de Sant Nicolau. Açò permet plantejar una continuïtat espiritual del lloc, successivament islamisada, cristianisada i finalment abandonada.

7.2. Abulmotarrif de Elvira: el noble asceta

El manuscrit citat per Chabàs fa referència a un personage nomenat Abulmotarrif de Elvira, descrit com “noble d'ànima pura, que renuncià als honors i a la vida mundana per a dedicar-se al recolliment espiritual en el ribat de Delambroy”.

Segons la tradició islàmica, els faquirs o murābitūn (d'a on prové el terme ribat) eren soldats devots o místics que combinaven la defensa de la fe en la meditació religiosa. Molts provenien de famílies aristocràtiques que, en moments de crisi política, abandonaven el poder per a buscar la purea espiritual.

Abulmotarrif seria, per tant, un eixemple d'aquells cavallers ascetes, comparables als futurs monges soldats cristians. Instal·lat en Delambroy, hauria dirigit un chicotet grup de discípuls dedicats a la pregària, a la custòdia de la costa i a la protecció dels camins.

El seu nom, “de Elvira”, indica procedència granadina, i podria vincular-se en la emigració de religiosos i nobles d'Al-Andalus cap al Sharq al-Andalus (el llevant peninsular) després de la fragmentació del Califat de Còrdova.

El seu pas per Delambroy, si és històric, explicaria l'orige espiritual del lloc i la raó per la qual, sigles després, la zona fòra escollida novament per a fundar-hi una ermita cristiana. En els dos casos, es tractava d'un espai de frontera i contemplació, pròxim al mar i a la muntanya, lloc típic de retir mística en les dos tradicions.

7.3. El significat del ribat en el món islàmic

El terme ribat (del verb rābaṭa, “lligar”, “unir”) designa en l'Islam clàssic una institució híbrida entre fortalea militar i monasteri religiós. Naixcuts en les primeres expansions de l'Islam, els ribats s'establien en fronteres o llocs estratègics per a protegir el territori, però també per a fomentar la vida ascètica i el servici espiritual.

Els habitants del ribat, nomenats murābitūn, vivien en comunitat, dedicats a la vigilància, la pregària i l'estudi, sense renunciar a les armes. En el temps, estos centres es convertiren en fòrums de difusió cultural i religiosa, a on s'ensenyava el Corà, es copiaven manuscrits i es rebien pelegrins.

En la costa mediterrànea d'Al-Àndalus, els ribats jugaren un paper essencial com a punts d'alerta i defensa marítima, especialment davant la pirateria cristiana o genovesa. La seua ubicació responia sempre a criteris estratègics: dominis visuals sobre el mar, proximitat a fonts d'aigua i possibilitat d'accedir ràpidament a la ciutat principal.

El supost ribat de Delambroy encaixa perfectament en eixe model. El mont de Sant Nicolau, o antic Lambroy, domina la baia de Dénia i permet controlar tot el litoral fins a Xàbia.

A més, està a curta distància del port i de fonts naturals. Si realment existí un ribat allí, la seua funció seria tant religiosa com defensiva, sent la primera expressió coneguda d'una vigilància costera que continuaria, sigles més tart, en el castell cristià.

7.4. Correspondència entre el ribat i el castell/ermita

L'hipòtesi més suggestiva del dossier és la de la continuïtat física i espiritual entre el ribat musulmà, el castell d'Olimbroy i l'ermita de Sant Nicolau.

Segons esta visió, el mateix emplaçament hauria sigut reaprofitat en tres èpoques distintes

Etapa islàmica (s. XI-XII): existència d'un ribat o convent fortificat, habitat per religiosos i vigilants musulmans, probablement vinculat en Dènia en temps de Muyahid o del seu successor.

Etapa cristiana (s. XIII-XIV): transformació del lloc en castell o torre avançada, bastida per Pere Eximeni Carrós per a defendre la ciutat conquistada.

Etapa postmigeval (s. XIV-XVII): decadència del castell i conversió en ermita sota advocació de Sant Nicolau, patró dels mariners, fins a la seua ruïna.

Esta línia de successió explicaria la forta persistència del topònim Delambroy/Lambroy i la seua vinculació en la vigilància, la fe i el mar.

El ribat inicial, convertit després en castell i finalment en ermita, simbolisa el fil espiritual que unix tres religions i tres maneres d'entendre la frontera: la islàmica, la feudal i la cristiana.

L'arquitectura mateixa podria haver heretat elements estructurals: la planta quadrada, l'aljup central i la posició dominant sobre el pla litoral són característiques comunes als tres tipus d'edificis. Açò suggerix una reutilisació de fonaments antics, tal com es comprovà en atres fortificacions valencianes d'orige andalusí.

7.5. Paralelismes en atres ribats peninsulars i magrebins

Per a contextualisar el cas de Delambroy, cal comparar-lo en atres ribats coneguts d'Al-Àndalus i del Magre. Els més notables són:

Ribat de Guardamar (Alacant): edificat en el segle X, fortificació costera en comunitat religiosa; servia per a controlar el pas marítim entre Almeria i València.

Ribat de Santa Pola: estructura quadrangular en torres angulars i mesquita interior, molt semblant a les descripcions d'Olimbroy.

Ribat de Sousse (Tunísia) i Ribat de Monasteri (Magre): eixemples clàssics de fortalees religioses, en aljup central, muralles altes i torres de vigilància.

Ribat de Morvedre (Sagunt): citat en fonts del segle XI, situat també prop de la costa, en funció mixta militar i devota.

Tots estos exemples compartixen la mateixa essència: la frontera com a lloc de pregària i defensa.

El ribat no era un monasteri tancat, sino un espai obert al món, a on els religiosos eren també guardians. Esta concepció espiritual de la vigilància explica per qué, sigles després, els cristians reutilisaren els mateixos espais per a les seues ermites i torres.

El cas de Delambroy és, per tant, un cas paradigmàtic de continuïtat cultural mediterrànea. Des del Magre fins a Dénia, els hòmens del desert i de la mar compartiren la mateixa visió del món: vigilar, pregar i protegir.

7.6. Hipòtesis d'ubicació i conclusió

Tots els indicis apunten a que el ribat de Delambroy s'hauria trobat en el mateix mont de Sant Nicolau, a on posteriorment s'alçà el castell i després l'ermita. L'emplaçament reunit totes les condicions que descriuen els manuals islàmics de fortificació espiritual:

elevació moderada pero dominant;

visibilitat del mar i del port;

proximitat a camins i fonts d'aigua;

distància prudencial respecte a la ciutat, per a afavorit el retir.

Així, Delambroy seria una de les primeres manifestacions del islam espiritual i fronterer en terres valencianes, contemporàneu potser dels primers ribats del sur d'Al-Andalus. En el pas del temps, el seu recort es transformà, pero la seua essència persistí en la memòria local, en el topònim i en la reutilisació successiva del lloc.

L'estudi d'este ribat —citat pel manuscrit de l'Escorial i per Chabàs— obri una nova perspectiva sobre la història de Dénia: la d'una ciutat a on les pedres i els noms testimonien la convivència de tres civilitzacions, cadascuna deixant la seua penjada en el mateix espai sagrat de Lambroy.

El que començà com un ribat de faquirs, es va convertir castell de cavallers i acabà sent ermita de devots.

Tres religions, un mateix lloc: Delambroy, símbol etern de frontera i espiritualitat.

Valor patrimonial i desaparició del Castell

8.1. La destrucció progressiva d'un símbol oblidat

El Castell d'Olimbroy, que durant segles dominà la plana de Dénia com a sentinela avançada de la costa, ha desaparegut hui completament del paisatge físic. No obstant això, la seua memòria continua viva en els documents, en els mapes i en la tradició oral, com una ombra que recorda el pas del temps i l'oblit del patrimoni rural.

La desaparició del castell no fon un fet puntual, sino un procés lent i acumulatiu que s'estengué al llarg de diversos sigles, fruit de l'abandó, de l'aprofitament dels seus materials i de la indiferència institucional. Com tantes atres fortificacions menors del Regne de València, Olimbroy mai no tingué un manteniment estable ni una guarnició permanent una vegada desaparegut el perill musulmà.

Després de la consolidació del domini cristià i la pacificació de la costa al segle XIV, la fortificació perdé el seu sentit militar, quedant reduïda a torre d'avís o refugi ocasional.

Els terratrèmols, la pluja i la vegetació acabaren debilitant les seues estructures, mentre la població local —sense consciència patrimonial en aquell temps— reutilisà les pedres per a construir marge, casetes de camp o murs agrícoles.

Així, allò que en el segle XIII fon una torre de vigilància i en el XIV una ermita de devoció, acabà convertint-se en una càntera improvisada, víctima del pragmatisme rural que solia aprofitar qualsevol pedra útil. En cada pedra retirada, desapareixia un fragment de la memòria històrica de Dénia.

8.2. Causes de la desaparició: abandonament, reutilisació i erosió

Els factors que expliquen la desaparició del Castell d'Olimbroy poden resumir-se en tres grans blocs:

Abandonament funcional:

Una vegada Dénia i la seua costa quedaren pacificades i integrades dins de la ret militar del Regne de València, les torres menors deixaren d'exercir un paper estratègic. Ya al segle XV, els documents militars de la Governació de Xàtiva i València no mencionen Olimbroy com a fortificació activa, senyal de la seua pèrdua d'importància.

Reutilisació dels materials:

Les pedres del castell, de bona qualitat calcària, foren aprofitades per a l'arquitectura rural de les partides de la Xara i Sant Nicolau. Els llauradors dels sigles XVI i XVII no veïen en elles un monument històric, sino un recurs pràctic. Esta pràctica fon habitual en tota la Marina, a on restes de torres i ermites desaparegudes serviren per a bastir murs de bancal o aljups.

Erosió i transformació del terreny:

El mont de Sant Nicolau, d'orografia suau pero exposat al vent i a la pluja, patí una erosió constant. En el pas dels sigles, el terreny anà cobrint les bases del que pogueren ser fonaments antics. Llaurats, pluges torrencials i forestacions modificaren completament l'orografia original, fent pràcticament impossible distingir restes visibles a ull nu.

En conseqüència, hui no queda rastre físic identificable del castell, més en allà d'alguns fragments dispersos de pedra treballada i restes ceràmiques que podrien correspondre a les estructures primitives o a l'antiga ermita.

El silenci del lloc és, paradòxicament,, el millor testimoni de la seua antiguetat.

8.3. Últims testimonis documentals (sigles XVIII-XIX)

No obstant la desaparició material, diversos testimonis escrits dels sigles XVIII i XIX confirmen que encara es recordava l'existència del castell o de les seues ruïnes.

Un inventari de terres de 1789 fa referència a "los restos del castillete del monte de Lambroy", utilisant un diminutiu que ya indica l'escassa entitat de les restes visibles. En 1832, el geògraf Pascual Madoz, en el seu Diccionario Geográfico-Estadístico, mencionava breument "una elevación llamada San Nicolás, con antiguas ruinas de origen moro o cristiano".

Finalment, Roc Chabàs, en 1893, sintetisa tota la tradició en les seues paraules célebres:

"Nada queda ya del antiguo castillo de Lambroy, salvo el nombre del monte y el recuerdo en las viejas escrituras."

Esta afirmació marca el punt final d'una història llarga i silenciosa. A finals del segle XIX, ja no existia cap mur ni torre incognoscible, i el lloc havia sigut completament integrat en el paisatge agrícola.

No obstant això, el recort del nom i la menció de les ruïnes serviren per a mantindre viva la memòria d'Olimbroy com a símbol de l'orige cristià de Dénia.

8.4. Valor patrimonial i necessitat de recuperació històrica

Encara que físicament desaparegut, el Castell d'Olimbroy posseïx un enorme valor patrimonial immaterial, comparable al d'altres fortificacions oblidades que han revixcut només en la paraula i en els llibres.

El seu valor residix en tres dimensions fonamentals:

Històrica: com a peça essencial de la conquesta cristiana i de l'estratègia militar de Jaume I i Pere Eximeni Carrós.

Cultural: com a símbol de la successió de civilitzacions —islàmica, cristiana i moderna— que conviuen en el mateix espai.

Toponímica: com a testimoni viu en el nom de Lambroy, que encara identifica la partida i perpetua l'antiga presència del castell.

La seua recuperació documental i interpretativa és, per tant, un deure històric i cultural. Encara que ja no puga reconstruir-se, sí pot rescatar-se la seua memòria, per migs d'estudis, senyalisacions i difusió pública.

El valor patrimonial d'un lloc no depén només de les seues pedres, sino del coneiximent i respecte que la societat manté cap al seu passat.

Olimbroy és, en eixe sentit, un símbol de memòria i advertència: el recort del que vam perdre, pero també l'exemple del que encara podem preservar si aprenem a llegir el nostre paisatge en ulls d'història.

8.5. Conclusió

El Castell d'Olimbroy ha desaparegut físicament, pero no espiritualment. En el mont de Sant Nicolau, el vent i el silenci han substituït les veus dels soldats i les oracions dels ermitans, pero la seua presència invisible continua formant part del relat de Dénia.

Com escrigué Roc Chabàs, “la història de Dénia està feta de castells caiguts i noms que sobreviuen”. Olimbroy és un d'eixos noms que, encara sense pedres, continua sent un castell de memòria.

Conclusions i hipòtesis

9.1. Síntesis de les evidències documentals i toponímiques

Al llarg dels capítuls precedents, l'estudi del Castell d'Olimbroy ha permès reunir un conjunt coherent d'evidències històriques, toponímiques i lliteràries que, encara que fragmentàries, conformen un relat semblant i documentat sobre l'existència d'esta fortificació desapareguda.

Les fonts principals —Roc Chabàs, César Palau, Vicent Oliver Sanz, l'Enciclopedia Espasa-Calpe i diversos manuscrits i catastres dels sigles XVIII i XIX— coincidixen en diversos punts essencials:

Existí en les immediacions de Dénia un castell o torre denominada Olimbroy / Lambroy, provablement construïda després de la conquesta cristiana de 1244 per ordre de Pere Eximeni Carrós, en funció de vigilància costera.

El topònim Lambroy deriva d'una forma anterior (Olimbroy, Delambroy), que ja apareix en fonts islàmiques —com el manuscrit de l'Escorial citat per Chabàs— i que designava possiblement un ribat o convent fortificat d'època musulmana.

En la cristianisació, part del recint es convertí en ermita de Sant Nicolau, mantenint el caràcter religiós i protector del lloc fins a la seua ruïna al segle XVII o XVIII.

Encara que no queden restes visibles, el nom del mont i de la partida rural —Sant Nicolau / Lambroy— confirma la continuïtat històrica i espiritual del parage.

En conjunt, totes estes dades indiquen que Olimbroy no és un mit, sino un enclavament real, hui desaparegut, pero identificable a través de la documentació i del llenguatge de la terra.

9.2. Hipòtesis raonable sobre ubicació i extensió

Les diverses fonts i observacions de camp permeten proposar una hipòtesis raonable i coherent sobre la ubicació exacta del castell:

El mont de Sant Nicolau, situat al nord-oest de Dénia, entre la Xara i el camí vell d'Ondara, seria l'emplaçament més provable.

En seu vertent sur-oest, en una terrassa natural dominant la plana, es troben restes de pedra treballada, fragments ceràmics i traces de murs que podrien correspondre als fonaments del castell o de l'ermita posterior.

La superfície estimada del recint seria reduïda, d'uns 20 a 25 metres de costat, en una planta quadrada i torres angulars, semblant a les torres de vigilància d'època feudal.

A partir d'estos indicis, és raonable pensar que el Castell d'Olimbroy funcionà com a torre fortificada en dependències menors, més pròxim a un castell rural o a una torre de guaita que a una gran fortalea urbana.

La seua funció era essencialment visual i preventiva, connectant òptimament en el Castell de Dénia i en atres torres costeres com la del Gerro o la de Xàbia.

Esta ret de vigilància —herència del sistema de ribats islàmics i adaptació cristiana del segle XIII— garant la seguretat marítima i rural de la Marina durant diverses generacions.

9.3. Importància històrica i patrimonial

Més en allà del seu interès arqueològic, el cas d'Olimbroy té un profund valor simbòlic per a Dénia i per al conjunt del Regne de València històric.

Representa l'eixemple perfecte de com un mateix lloc pot acumular successives capes de significat, des del món islàmic fins al cristià, i d'este al paisatge actual.

Olimbroy sintetisa tres elements fonamentals del patrimoni valencià:

La memòria de frontera, on la història es mescla en la fe i la defensa.

La transformació espiritual del territori, que passa del ribat musulmà a l'ermita cristiana sense perdre el seu caràcter sagrat.

La persistència del nom i de la tradició oral, que manté viva la identitat d'un lloc encara que el monument haja desaparegut.

Per això, recuperar la seua història no és només un eixercici d'erudició, sino una tasca de dignificació patrimonial. Olimbroy és part del paisatge històric denier i mereix tornar a ser reconegut com a tal.

9.4. Proposta de recuperació i estudis futurs

Davant l'absència de restes visibles, la recuperació del Castell d'Olimbroy ha de basar-se en tres línies d'actuació complementàries:

Estudi arqueològic preliminar:

Realisar una prospecció geofísica (en radar o magnetometria) en el mont de Sant Nicolau per a detectar possibles fonaments o estructures soterrades.

Catalogar els fragments ceràmics i pedres treballades trobats en superfície, per a establir una datació aproximada.

Comparar els resultats en altres torres migevals de la Marina (Gerro, Coll de Pous, Benimeli, etc.).

Senyalisació patrimonial i divulgativa:

Instalar un panel informatiu en la base del mont de Sant Nicolau en una breu explicació històrica i un esquema interpretatiu del possible castell i l'ermita.

Incloure el parage de Lambroy / Sant Nicolau dins de les rutes de patrimoni històric de Dénia, com a punt de memòria i contemplació paisagística.

Publicar materials divulgatius —mapes, fullets o codes QR— que permeten al visitant conèixer la història del lloc.

Recuperació simbòlica i cultural:

Propassar la inclusió d'Olimbroy en el catàlec municipal de jaciments històrics.

Promoure activitats culturals (charrades, itineraris guiats, exposicions) que reivindiquen el seu valor com a símbol del passat migeval de Dénia.

Estos passos, encara que senzills, permetrien reintegrar Olimbroy en la memòria colectiva, retornant-li la dignitat patrimonial que li correspon.

9.5. Conclusió final

El Castell d'Olimbroy no és sols una ruïna perduda, sino una clau per a entendre l'evolució històrica i espiritual de Dénia. Des del ribat islàmic fins a l'ermita cristiana, passant pel castell de frontera, el lloc de Lambroy ha sigut durant sigles punt d'encontre entre la fe, la defensa i la identitat.

Encara que les seues pedres foren borrades pel temps, la seua història sobreviu en els llibres, en els mapes i en el llenguatge del poble. Redescobrir-lo és, en realitat, restaurar un fragment de la memòria del Regne de València.

Per això, este dossier no conclou en un punt final, sino ab una invitació:

tornar la mirada cap a Sant Nicolau, llegir la terra com un text antic, i recuperar allò que les pedres ya no poden contar.

Cites textuales documentals

1. Roc Chabàs (1893), *Apuntes históricos sobre Denia, València: Tipografía Domenech.*

“En las inmediaciones del monte de San Nicolás, conocido antiguamente con el nombre de Lambroy, debió existir una fortificación avanzada, hoy totalmente desaparecida. Algunos restos de mampostería y el recuerdo del nombre son las únicas huellas que de ella quedan.”

“Nada queda ya del antiguo castillo de Lambroy, salvo el nombre del monte y el recuerdo en las viejas escrituras.”

“En los alrededores de Denia existía en tiempos del emirato un ribat o convento de los faquires, donde el noble Abulmotarrif de Elvira se retiró a hacer vida ascética.”

2. César Palau (1948), *Historia de Denia y su castillo, Dénia: Archivo Municipal.*

“El llamado monte de San Nicolás, al norte de la ciudad, muestra señales de antiguas construcciones. Algunos documentos lo denominan Lambroy, nombre que parece provenir del antiguo Olimbroy, citado en textos medievales. Es posible que allí se levantara una torre o castillo secundario dependiente de Denia, construido tras la reconquista por Pedro Eximén Carroz.”

“La función de esta fortificación habría sido la de servir de puesto de observación, controlando el paso de la costa y la entrada al puerto.”

3. Vicent Oliver Sanz (1962), *Notas para una topografía histórica de la Marina, València: Institut Alfons el Magnànim.*

“Entre las partidas rurales de Denia destaca la de San Nicolás, que conserva la forma degradada del antiguo topónimo Lambroy. En dicha zona, y particularmente en la ladera sur del monte, pueden observarse restos de muros y cerámica medieval, indicio de una antigua ocupación fortificada.”

“Todo induce a pensar que en Lambroy existió primero un ribat islámico, luego un pequeño castillo cristiano, y finalmente una ermita bajo la advocación de San Nicolás. Tres etapas sucesivas de un mismo espacio sagrado.”

4. *Enciclopedia Espasa-Calpe* (Ed. Madrid, 1915, vol. XVIII, p. 497).

“Lambroy (Denia, Alicante).— Partida rural situada al norte de la población, en las inmediaciones del monte de San Nicolás. El lugar conserva restos de construcciones antiguas, atribuidas por la tradición a una fortificación medieval ya desaparecida.”

5. Manuscrit àrap de l'Escorial (citat per Roc Chabàs, còpia del s. XIII).

“En los alrededores de Denia existía un ribat o convento de los faquires, donde el noble Abulmotarrif de Elvira se retiró a hacer vida ascética y contemplativa, junto a la mar.”

(Traducció de Roc Chabàs a partir d'una còpia escurialense del manuscrit àrabe n.º 1786.)

10.2. Documentació gràfica i cartogràfica

Mapes antics consultats:

Mapa del Reino de Valencia – Tomás López, 1795.

→ Mostra el “Monte de San Nicolás” al nord-oest de Dénia, sense marcar fortificació, pero en clara delimitació de partida rural.

Mapa Catastral de Dénia – 1851, Archivo del Instituto Geográfico Nacional.

→ Figura la “Partida del Monte de San Nicolás” i el “Camino Viejo de Ondara”, sense ya la denominació de Lambroy, pero en topografia coincident.

Plano del término de Denia – 1873, Archivo Municipal de Dénia.

→ Inclou anotacions manuscrites de “terrenos de Lambroy” i “ruinas de San Nicolás”, concordants en la tradició oral.

Mapa Militar de España (IGN) – Fulla 822, any 1943.

→ Marca encara “Monte de San Nicolás (Lambroy)”, últim testimoni cartogràfic a on apareix el nom antic.

Croquis interpretatiu del parage (reconstrucció hipotètica):

Punt A: Altura principal del mont de Sant Nicolau (94 m), en restes de mur i ceràmica.

Punt B: Possible ubicació del pati interior del castell o del ribat, en aljup soterrat.

Punt C: Eix visual cap al castell de Dénia i cap al port.

Punt D: Accés tradicional des del camí vell d'Ondara, conegut popularment com “camí de Lambroy”.

Fotografies del paisage actual (propostes):

Vista panoràmica del mont de Sant Nicolau des de la carretera de la Xara, mostrant l'elevació suau i la seua posició dominant sobre la plana.

Detall de pedra treballada i restes ceràmiques trobades en superfície, conservades en col·leccions particulars.

Vista des del port de Dénia en línia visual cap al mont, per a il·lustrar la seua funció de vigilància marítima.

Entorn rural actual de la partida de Lambroy, en marge de pedra i camps d'oliveres que podrien conservar pedres reutilitzades del castell o l'ermita.

10.3. Índex onomàstic i topogràfic

Noms propis principals:

Abulmotarrif de Elvira: asceta musulmà del ribat de Delambroy (s. XI).

Pedro Eximén Carroz: cavaller de Jaume I, conquistador de Dénia (1244).

Jaume I el Conquistador: rei d'Aragó i de València (1213-1276).

Roc Chabàs: historiador i archiver de Dénia (1844-1912).

César Palau: investigador i cronista local (1905-1971).

Vicent Oliver Sanz: erudit i topògraf valencià (s. XX).

Topònims i llocs històrics:

Olimbroy / Lambroy / Delambroy: partida i fortificació desapareguda al nord-oest de Dénia.

Sant Nicolau: mont i partida rural a on es localisava el castell o ermita.

Dénia: ciutat principal del litoral de la Marina.

La Xara i Ondara: núcleus pròxims a l'àrea d'estudi.

Castell de Dénia: fortalea principal i centre militar del terme.

Ribat: convent fortificat musulmà d'època andalusina.

Port de Dénia: base marítima històrica vinculada al control defensiu del litoral.

Marina Alta: comarca històrica de la costa nord del Regne de València.

10.4. Bibliografia bàsica i complementària

Fonts principals:

CHABÁS, Roc. Apuntes históricos sobre Denia. València: Tipografía Domenech, 1893.

PALAU, César. Historia de Denia y su castillo. Dénia: Archivo Municipal, 1948.

OLIVER SANZ, Vicent. Notas para una topografía histórica de la Marina. València: Institut Alfons el Magnànim, 1962.

Enciclopedia Espasa-Calpe. Madrid: Espasa-Calpe, 1915, vol. XVIII.

Manuscrito árabe del Escorial n.º 1786, s. XIII (cit. per Roc Chabàs).

Bibliografia complementària:

MADOZ, Pascual. Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar. Madrid, 1845.

LLOPIS, Francisco. Arquitectura militar medieval valenciana. València: Diputació Provincial, 1972.

GARCÍA FITZ, Francisco. La frontera medieval en la Península Ibérica. Sevilla: Universidad de Sevilla, 2002.

GUICHARD, Pierre. Al-Andalus frente a la conquista cristiana. València: Universitat de València, 1998.

UBACH, J. Toponimia y paisaje en la Marina. Alacant: Institut d'Estudis Alacantins, 2009.

Archivo Municipal de Dénia, Sección Histórica, legajos 214-220 (documentos de tierras de Lambroy, s. XVIII-XIX).

10.5. Conclusió de l'anex documental

La reunió d'estes fonts i imàgens confirma que el Castell d'Olimbroy / Lambroy fon una realitat històrica hui es borrada del terreny, pero conservada en l'arxiu, en la paraula i en la memòria dels estudiosos.

Estos anexos constituïxen la base científica per a futures investigacions arqueològiques i patrimonials. L'objectiu final no és reconstruir un castell de pedra, sino restaurar el seu lloc en la història de Dénia, retornant-li el nom i la dignitat que li correspon dins del paisatge cultural valencià.

Epílec. La veu que encara resona

Hi ha llocs que desapareixen del mapa, pero no del cor. Llocs on el temps s'ha menjat les pedres, pero no la memòria. El Castell d'Olimbroy, perdut entre les ombres del mont de Sant Nicolau, és un d'eixos espais que la història es resistix a deixar morir.

Allí, entre el mar i la serra, entre la veu del vent i el silenci de la terra, s'alçaren fa sigles els murs d'una fortalea, potser un ribat de faquirs, potser una torre de cavallers. Hui, només queda el nom —Lambroy— i l'intuïció que cada pedra, cada corba del terreny, cada topònim antic, conta una història més antiga que nosatres.

El dossier que ara es tanca no és només una recopilació de dades, sino un acte de justícia històrica. Recuperar Olimbroy és rescatar una part de la identitat de Dénia, és recordar que abans del formigó i les carreteres hi hagué un paisatge sagrat, vigilat per torres, ermites i esperits que mai abandonaren la costa.

Allí, a on un dia resaren els musulmans i després els cristians, la terra continua pregant en silenci.

Els noms —Olimbroy, Lambroy, Sant Nicolau— són com eco que no s'apaguen, fils invisibles que unixen sigles de fe, lluita i esperança.

Potser un dia, alguna excavació traure a la llum una pedra, una base, un fragment d'àmfora. Potser no. Pero fins i tot si no queda res material, ya hem reconstruït el seu esperit: el d'un lloc que va nàixer per a mirar el mar i defendre la vida.

Perqué un poble que oblida els seus castells, oblida també la seua ànima.

I Dénia, que sempre ha mirat al Mediterràneu en orgull, mereix recordar el seu vell sentinela: el Castell d'Olimbroy, aquell que encara vigila des del silenci del mont de Sant Nicolau.

Pedro Fuentes Caballero

Acadèmic de la Real Acadèmia de Cultura Valenciana corresponent per
Dénia

President de l'Associació Cultural Roc Chabàs de Dénia

La llengua utilitzada en este escrit es la oficial de la valenciana (Normes
d'El Puig).

Dénia 5 de noviembre del 2025

